

Beszédek a német nemzethez^{*}

Hetedik beszéd. Valamely nép eredendőségének és németségének még mélyebb megragadása

JOHANN GOTTLIEB FICHTE

Az előző beszédekben ismertettük és a történelemben kimutattuk a németnek mint ősnépnek és mint olyan népnek az alapvonalait, amelynek joga van önmagát egyszerűen a népnek nevezni a többi, róla leszakadt törzssel szemben, mint ahogyan tulajdonképpeni jelentésében a „német” szó is az imént mondottakat jelöli. Célszerű még egy órát ennél a tárgynál időznünk, és kitérnünk arra a lehetséges ellenvetésre, hogy amennyiben mindez német sajátosság, el kell ismerni, jelenleg maguknál a németeknél kevés németség maradt. Mivel ezt a jelenséget semmiképp sem tagadhatjuk mi sem, hanem sokkal inkább elismerni és egyes részeiben áttekinteni szándékozunk azt, elő kívánunk állni a magyarázatával.

Az új világ ősnépének viszonya e világ művelődésének előrehaladásához egészében abban állt, hogy az előbbit csupán a külföld tökéletlen és a felszínen maradó törekvései ösztönözték mélyebb, önmagából létrehozandó alkotásokra. Mivel az ösztönzéstől az alkotásig kétségkívül eltelik bizonyos idő, világos, hogy egy ilyen viszony olyan időszakot von maga után, amelyben az ősnépnek úgy kell megjelennie, mint ami a külfölddel majdnem teljesen egybefolyó, azzal egyforma, mivel éppen a pusztá ösztönöztettség állapotában található, és az abban tervbe vett alko-

^{*} A fordításhoz felhasznált kiadás: Fichte, Johann Gottlieb: Reden an die deutsche Nation. In Fichte, J. H. (Hrsg.): *Johann Gottlieb Fichte's sämtliche Werke*. Dritte Abtheilung: Populärphilosophische Schriften. Zweiter Band: Zur Politik, Moral und Philosophie der Geschichte. Verlag von Veit und Comp., Berlin, 1846, 344–377. p.

tás még nem jutott áttöréshez. Ilyen időszakot él meg éppen most Németország művelt lakosai nagy többségét tekintve, s ebből fakadnak a külföldimádat elterjedt jelenségei e többség egész belső lényegében és életében. Hogy a filozófia mint szabad, az idegen tekintélybe vetett hit minden kötelékétől megszabadult gondolkodás az, amely által a külföld jelenleg az anyaországot ösztönzi, azt az előző beszédben vettük szemügyre. Ahol mármost ettől az ösztönzéstől nem jutottak el új alkotáshoz – ami, miután az utóbbit a nagy többség nem fogja fel, nagyon kevesekkel történik meg –, ott a külföldnek előbb említett filozófiája részben még más és más formákba alakul át; részben szelleme hatalomra jut a többi, a filozófiával közvetlenül határos tudományban is, és azokra saját nézőpontjából tekint; végül, mivel a német mégsem tehet le soha komolyságáról és az életbe való közvetlen beavatkozásáról, ez a filozófia hatással van a nyilvános életmódra, és annak alapelveire és szabályaira. Mindezt részletesen elő fogjuk adni.

Elsősorban és mindenekelőtt: tudományos szemléletét az ember nem szabadon és tetszőlegesen, így vagy úgy alakítja ki, hanem saját élete alakítja ki azt számára, s az tulajdonképpen nem más, mint saját életének szemléletté vált belső és számára egyébként ismeretlen gyökere. Ami így belsőleg valóban vagy, az külső szemed elé lép ki, és sohasem lehetsz képes látni semmi egyebet. Ahhoz, hogy másképp láss, előbb mássá kellene válnod. Mármost a külföld, avagy a nem-eredendőség belső lényege a hit valami végsőben, szilárdban, megváltoztathatatlanul fennállóban, amelyen innen ugyan a szabad élet űzi játékát, ő maga azonban sohasem képes azt áttörni, önmaga által képlékennyé tenni és azzal egybefolyni. Ezért ez az áthatolhatatlan határ valahol szükségképpen meg is jelenik szemei előtt, és nem képes másképpen gondolkodni vagy hinni, mint egy ilyennek a feltételezésével, ha csak egész lényegét meg nem változtatják, és szívét ki nem tépik testéből. Szükségképpen hisz a halálban mint az eredendőben és végsőben, minden dolgok és ezzel az élet alapforrásában.

A következőkben mármost meg kell mutatnunk, hogyan fejeződik ki mostanság a külföld ezen alapvető hite a németek között.

Elsősorban a tulajdonképpeni filozófiában fejeződik ki e hit. A jelenlegi német filozófia, amennyiben itt említésre méltó, alaposágot és tudományos formát akar, ami nélkül nem is képes arra méltóvá válni, egységet akar, még ha nem is a külföld korábbi előzménye nélkül, valóságot és lényegét – nem pusztá jelenséget, hanem e jelenségnek a jelenségben megjelenő alapját, és mindezek tekintetében igaza van, messze meghaladva a jelenlegi külső külföld uralkodó filozófiáit, amennyiben a külföldieskedésben sokkal alaposabb és következetesebb, mint amaz. Ez az alap, amelyet a pusztá jelenség alá kell helyezni, számukra, ahogyan mintegy még tévesebben tovább szeretik pontosítani, mindig egy

szilárd lét, amely jelen van, amely éppenséggel van, és semmi több, önmagába bilincselve és saját lényegéhez kötözve; így aztán szemeik elé is lép a halál és az eredendőségtől való elidegenedés, amelyet saját magukban hordoznak. Mivel ők maguk nem képesek kertelés nélkül, önmagukból kiindulva felemelkedni az élethez, hanem a szabad fölrepüléshez állandóan hordozóra és támaszra van szükségük, ezért gondolkodásukkal mint életük leképeződésével sem jutnak túl ezen a hordozón: az, ami nem valami, számukra szükségszerűen semmi, mivel eme önmagába nőtt lét és a semmi között szemük nem lát messzebbre, hiszen életüknek sincs távlata. Érzésük, ami egyben az egyedüli, amire hivatkozhatnak, csalhatatlanként tűnik föl számukra; így ha valaki nem ismeri el ezt a hordozót, nagyon távol állnak a feltételezéstől, hogy az illető megelégedne csupán az étellel, hanem azt hiszik, mindössze az éleselméjűsége hiányzik ahhoz, hogy felismerje a hordozót, mely kétségkívül őt magát is hordozza, és hogy híján van a képességnek, hogy felemelkedjen az ő magasztos nézeteihez. Ezért hiábavaló és lehetetlen őket felvilágosítani; alakítani kellene őket, és pedig mássá alakítani, ha lehetne. Ebben a tekintetben mármost a jelenlegi német filozófia nem német, hanem külföldimádat.

Az igazi, önmagában kiteljesedett és a jelenségen túl annak magvához valóban áttörő filozófia ellenben az Egy, tiszta, isteni ételtől indul ki – egyszerűen mint ételtől, ami az az örökkévalóságban, és amiben mindig Egy marad –, nem pedig mint ebből vagy abból az ételtől; és látja, ahogyan ez az élet csupán a jelenségben zárul be, majd nyílik ki újra végtelen folytonosságban, és csupán ezen törvény következtében jut el valamely léthez és valamely Valamihez. A jelenségből keletkezik a lét, amelynek az előnyt ad. És csakis ekképpen lesz tehát valóban ez a filozófia tulajdonképpen német, azaz eredendő; és megfordítva, ha valaki igazi német volna, nem filozofálhatna másként, mint ekképpen.

Ama, bár a németül filozofálók többségénél uralkodó, mindazonáltal nem tulajdonképpen német gondolkodási rendszer - állíttassák fel bár tudatosan tulajdonképpeni tanépitményként, vagy alapozza meg csupán tudatosulatlanul további gondolkodásunkat – beavatkozik a kor többi tudományos nézetébe; ahogyan a mi külföld által ösztönzött korunk egyik fő törekvése is az, hogy a tudományos anyagot többé ne pusztán rögzítsük emlékezetünkben, ahogyan azt alkalmasint őseink tették, hanem dolgozzuk is fel azt önállóan gondolkodva és filozofálva. Az egyáltalában vett törekvés tekintetében a kornak igaza van; ha azonban, mint várható, e filozofálás kifejtésében a külföld halálhíttű filozófiájából indul ki, nem lesz igaza. Mi itt csak az egész tervünkhöz legközelebb álló tudományokra kívánunk egy pillantást vetni, felkutatva a bennük elterjedt külföldi fogalmakat és nézeteket.

Hogy az államok alapítása és kormányzása olyan szabad művészetnek számítson, amelynek megvannak a maga szilárd szabályai, abban a külföld, maga is az ókor mintája szerint, kétségkívül elődünkül szolgált. Hová fogja mármost elhelyezni egy ilyen külföld, amely már gondolkodásának és akarásának, nyelvének elemeiben egy szilárd, zárt és halott hordozóra támaszkodik, valamint mindazok, akik ebben követik, ezt az államművészetet? Kétségkívül annak művészetébe, hogy a dolgoknak egy ugyanilyen szilárd és halott rendjét találjuk, mely halálból a társadalom élő mozgása származna, még hozzá oly módon, ahogyan az szándékainak megfelel: a társadalom egész életét egy hatalmas és mesterséges sajtoló- és fogaskerék-rendszerre szerkesztve, amelyben az egész minden egyest folyvást arra kényszerítene, hogy neki szolgáljon; egy számtanpéldát úgy megoldva, hogy véges és meghatározott mennyiségekből egy meghatározható összeghez jussunk el – ama előfeltevéssel, hogy mindenki a maga javát akarja, eljutva ahhoz a célhoz, hogy éppen ezáltal mindenkit jóváhagyása és akarata ellenére arra kényszerítsünk, hogy a közjót mozdítsa előre. A külföld sokféleképpen kimondta ezt az alaptételt, és műalkotásokat szállított ennek a társadalmi gépészetnek; az anyaország átvette a tant, és annak alkalmazását társadalmi gépezetek előállítására fejlesztette tovább, itt is, mint mindig, átfogóbban, mélyebben, igazabban, mintáját messze meghaladva. Ha a társadalom addigi menete megakad, az efféle államművészek nem tudják azt mással magyarázni, mint hogy valamelyik fogaskereke kikophatott, és nem ismernek más gyógymódot, mint az elromlott kerekek kiemelését és újabbak behelyezését. Minél inkább meggyökerezett valaki a társadalom e mechanikus szemléletében, minél inkább ért hozzá, hogy e gépezetet leegyszerűsítse, miközben a gép minden egyes részét olyan egyformává teszi, amennyire csak lehetséges, és mindegyiket egyforma alapanyagként kezeli, annál nagyobb államművészeknek számít, egyébként teljes joggal ebben a mi korunkban – mert a határozatlanul ingadozókkal és a semmiféle szilárd nézetre nem képesekkel még rosszabbul állnánk.

Az államművészet e felfogása acélos következetessége és a magasztosság rávetülő látszata által tiszteletet parancsol; s különösen ott, ahol minden a monarchikus és az egyre tisztábban monarchikussá váló alkotmány felé törekszik, bizonyos pontig jó szolgálatokat tesz. Ehhez a ponthoz elérkezvén azonban szembetűnik tehetetlensége. Fel kívánom tételteni ugyanis, hogy gépezeteknek mindenképpen megadtátok az általatok megcélzott tökéletességet, és hogy abban minden egyes alacsonyabb rendű tagot elmaradhatatlanul és ellenállhatatlanul kényszerít egy magasabbrendű, kényszerítésre kényszerített tag, és így tovább, egészen a csúcsig; mi kényszeríti mármost kényszerítésre utolsó tagokat, amelyből minden, a gépezetben meglévő kényszer kiindul?

Egyszerűen fölül kell múlnotok minden ellenállást, ami az anyagok sűrűlőségéből ez ellen a végső mozgatórugó ellen támadhatna, és olyan erővel kell azt fölruháznotok, amellyel szemben minden más erő semmivé válik, mindez pedig kizárólag a gépezet által valósulhat meg, így tehát meg kell alkotnotok a lehető legerősebb monarchikus alkotmányt; hogyan akarjátok mármost magát ezt a mozgatórugót mozgásba hozni, és kényszeríteni, hogy kivétel nélkül mindig az igazságot lássa és akarja? Hogyan akarjátok hát behelyezni helyesen kiszámított és összeállított, ámde mozduatlan fogaskerék-gépezetekbe az örökké mozgásban levőt? Talán, ahogyan azt némelykor zavaratokban kinyilvánítjátok, magának az egész gépezetnek kellene visszahatnia, és első mozgatórugóját mozgásba hoznia? Mindez vagy egy, magának a mozgatórugónak az ösztönzéséből származó erő által történik meg, vagy egy olyan erő által, mely nem belőle származik, hanem ami magában az egészben, a mozgatórugótól függetlenül következik be; harmadik pedig nem lehetséges. Ha az elsőt fogadjátok el, egy minden gondolkodást és minden mechanizmust megszüntető körbenforgásban találjátok magatokat; az egész gépezet csak annyiban képes a mozgatórugót kényszeríteni, amennyiben őt magát amaz kényszeríti, vagyis amennyiben a mozgatórugó, csak éppen közvetve, önmagát kényszeríti; ha viszont nem kényszeríti önmagát, mely hiányosságot éppen kiküszöbölni óhajtottuk, úgy nem keletkezik egyáltalán semmiféle mozgás. Ha a másodikat fogadjátok el, úgy elismeritek, hogy gépezetekben minden mozgás eredete egy számításokba be sem vezetett és gépezetek által egyáltalán le sem kötött erőből indul ki, mely kétségkívül a ti hozzájárulásotok nélkül, a maga saját, számotokra ismeretlen törvényei szerint hat, ahogyan tud. Mindkét esetben be kell ismeretek, hogy kontárok és tehetetlen hencegők vagytok.

Mindezt persze érezték is, és ebben a tanéptményben, mely kényszerítő erejére számítva a többi polgár felől nyugodt lehet, legalább a fejedelmet, akiből minden társadalmi mozgás kiindul, mindenféle jó tanítás és oktatás által nevelni akarták. De hát hogyan biztosíthatjuk magunkat afelől, hogy a fejedelemmé való nevelés számára egyáltalán alkalmas természetet találunk; vagy, ha még ez a szerencsénk is megvolna, hogyan biztosíthatjuk magunkat, hogy ő, akit ember nem kényszeríthet semmire, hajlandó és hajlamos lesz a nevelést elfogadni és akarni?

Az államművészet illetően felfogása mármost, találjon bár külföldi avagy német talajra, mindig külföldimádat. Mégis meg kell jegyeznünk a német vér és kedély becsületére, hogy bármilyen jó művészek is szerettünk volna lenni e kényszerszámítások pusztá tanában, mégis, amikor a gyakorlatba ültetésre került a sor, nagyon is gátolt minket az a homályos érzés, hogy nem kellene ennek így lennie, és ebben a tekintetben le is maradtunk a külföldhöz képest. Még ha kényszerítve is kellett volna lennünk az

idegen formák és törvények nekünk szánt jótéteményét elfogadni: legalább nem akarunk közben az illeték miatt szégyenkezni, mint-ha a mi szellemességünk képtelen lett volna arra, hogy ugyancsak elérje a törvényadás ezen magaslatait. Mivel abban sem állunk egyetlen nemzet mögött sem, ha pusztán csak kezünkben van a toll, úgy minden bizonnyal érezni szeretnénk volna az élet érdekében, hogy ez sem az igazi, és így inkább a régit akartuk meghagyni addig, amíg a tökéletes eljut hozzánk, mintsem hogy pusztán egy új, éppolyan roszkatag divattal cserélnénk fel a régi divatot.

Másképpen áll a helyzet a valódi német államművészettel. Ez sem akar mást, mint szilárdságot, biztonságot és függetlenséget a vak és ingadozó természettől, és ebben teljesen egyetért a külfölddel. Csakhogy amazzal ellentétben nem akar valamely szilárd és biztos dolgot mint legelsőt, mely egyedül tenné bizonyossá a szellemet mint második tagot, hanem már eleve, legelső és egyseges tagként, szilárd és biztos szellemet akar. Ez számára az az önmagából élő és örökösen mozgásban lévő mozgatórugó, mely rendezni fogja és előre fogja mozdítani a társadalom életét. Felfogja, hogy ezt a szellemet nem a már lezüllött felnőttégek tartott dorgáló beszédekkel, hanem csak a még romlatlan ifjúkor nevelése által hozhatja létre; ezzel a neveléssel pedig nem a meredek csúcs, a fejedelem felé kíván fordulni, miként a külföld, hanem a széles felület, a nemzet felé, miközben persze a fejedelem is kétségkívül ehhez fog tartozni. Ahogyan az állam nem más felnőtt polgári személye számára, mint az emberi nem folytatózó nevelése, úgy, véli ez az államművészet, a leendő polgárt először e magasabb nevelés befogadására kell fölnevelni. Ezáltal válik mármint ez a német, egyszersmind legújabb államművészet ismét a legrégebbé; mivel ugyanez alapozta a görögöknél a polgárságot a nevelésre, és nevelt olyan polgárokat, amilyeneket az elkövetkező korok többé nem láttak. Formájában azonos, tartalmában nem szűkkeblű és kizárólagos, hanem általános és világpolgári szellemmel tesz majd a német ennek érdekében.

A külföldnek ugyanez a szelleme uralkodik a mieink nagy többségének valamely emberfaj teljes életére és a történelemre mint ennek az életnek a képére vonatkozó nézeteiben. Egy olyan nemzet, amely nyelvének zárt és elhalt alapjával rendelkezik, mint ahogy azt egy másik alkalommal megmutattuk, a beszéd összes művészetében a műveltségnek csupán egy bizonyos, eme alap által lehetővé tett fokáig juthat el, és meg fogja élni a maga aranykorát. Egy ilyen nemzet nem gondolkodhat a legnagyobb szerénység és önmegtagadás nélkül az egész nemről méltán magasabban, mint amennyire önmagát ismeri; ezért fel kell tételeznie, hogy ennek számára is létezik a műveltségnek egy végső, legmagasabb és sohasem meghaladható célja. Ahogy a hódok és a méhek állatfaja még mindig úgy épít, ahogyan évezredekkel

ezelőtt épített, és ezen hosszú időszakon keresztül nem tett előrehaladást művészetében, épp így fog mindezek alapján viselkedni az embernek nevezett állatfaj műveltségének minden ágazatában. Mindezek az ágazatok, ösztönök és képességek, melyeket unos-untig áttekintenek, talán néhány tagjukon még meg is mutatkoznak, és megadható lesz mindegyikük legmagasabb fejlettségi foka. Az emberfaj ebben talán még rosszabbul áll majd, mind a hódvagy a méhfaj, mivel az utóbbi, ha nem is tanul újat, legalább nem fejlődik vissza művészetében, az ember azonban, ha egyszer már elérte a csúcst, ismét visszaesik, és immár évszázadokon vagy évezredekken át fáradozhat, hogy ismét visszakerülhessen arra a pontra, ahol inkább eleve meg kellett volna hagyni. Az emberfaj mindezek értelmében kétségkívül elérte már műveltsége effajta csúspontjait és efféle aranykorszakokat; legégetőbb célkitűzésük az lesz, hogy felkutassák ezeket a történelemben, és általuk ítéljék meg, rájuk vezessék vissza az emberiség minden törekvését. Szerintük a történelemnek már rég vége van, és már többször vége volt; szerintük nem történik semmi új a nap alatt, hiszen kiszáritották az örök továbbélés forrását a nap alatt és a nap fölött, és csupán a minduntalan visszatérő halált hagyják megismétlődni és többszörösen megtelepedni.

Ismeretes, hogy a történelemnek ez a filozófiája külföldről juttott el hozzánk, jóllehet jelenleg amott elhalkulóban van, és majdnem kizárólag német tulajdonná vált. Ebből a mélyebb rokonságból következik mármost az is, hogy ez a mi történelemfilozófiánk a külföld törekvéseit – amely külföld, ha a történelem ezen szemléletét többé már nem is nyilvánítja ki gyakran, még többet tesz, amennyiben aszerint cselekszik, és ismét egy aranykort készít – oly alaposan megértheti, sőt, azoknak prófétai módon a távolabbi utat mutathatja, és őket oly őszintén csodálhatja, ahogyan a németül gondolkodó ugyanezzel önmagát illetően nem dicsekedhet. Hogyan is tehetné? Számára az aranykorok minden tekintetben az elhaltság korlátozottságát jelentik. Lehet ugyan az arany a legnemesebb létező az elhalt föld ölében, véli ő, azonban az élő szellem anyaga túl van a napon és egyáltalán mindenféle napon, és annak forrása. Számára nem egy körtánc rejtett és különös törvénye alapján bomlik ki a történelem, és vele az emberi nem, hanem szerinte a tulajdonképpeni és igaz ember maga teremti azt, és pedig nem a már jelenvoltakat megismételvén, hanem az időbe beleteremtve a teljesen újat. Ezért ő sohasem pusztán ismétlődésre vár, és ha mégis ez következne be, szóról szóra úgy, ahogyan az a régi könyvben áll, úgy legalább nem csodálja.

Hasonlóképpen terjed el mármost a külföld sorvasztó szelleme anélkül, hogy ennek világosan tudatában lennénk, többi tudományos nézetünkön, melyek kapcsán elegendő lehetett a bevezetett példákat felhozni; és pedig azért történik mindez így, mert mi éppen most dolgozzuk fel a magunk módján a külföldtől koráb-

ban kapott ösztönzéseket, és egy amolyan köztes állapoton haladunk át. Ezeket a példákat azért vezettem be, mert a tárgyhoz tartoztak; emellett pedig azért is, hogy senki ne higgye, hogy ellentmondhat a bemutatott alapokból levezetett következtetések által az itt kinyilvánított állításoknak. Távol állván attól, hogy számunkra ezek az alapok mintegy ismeretlenek maradtak volna, vagy hogy ezek magaslatára feljutni ne lettünk volna képesek, nagyon is jól ismerjük őket, és ha volna fölös időnk, talán képesek lennénk ezeket vissza- és előre felé teljes következetességükben kifejteni; csak hogy mi éppenséggel már eleve elutasítjuk őket, és ezzel mindazt, ami belőlük következik, aminél sokkalta több van a mi bemutatott gondolkodásunkban, mint ahogy a felületes szemlélő oly könnyen hihetné.

Ahogy tudományos szemléletünkre, éppúgy mindennapi életünkre és ennek szabályaira is befolyással van a külföldnek ez a szelleme; ahhoz azonban, hogy ez világossá, az előbbieket pedig még világosabbakká váljanak, előbb az eredendő élet avagy a szabadság lényegén szükséges mélyebb bepillantással áthatolnunk.

A több egyformán lehetséges közötti határozatlan ingadozás értelmében vett szabadság nem élet, hanem csupán előcsarnok és bejárat a valódi élethez. Végre már egyszer elhatározáshoz és cselekvéshez kell jutni ebből az ingadozásból, és csak ekkor kezdődik az élet.

Mármost közvetlenül és első pillantásra bármely akarati döntés úgy jelenik meg, mint valami elsődleges, semmiképpen sem mint másodlagos és valamely elsődlegesből mint alapjából következő – mint egyszerűen csak önmaga által meglévő, méghozzá úgy, ahogyan van; a szabadság szó e jelentését az egyetlen lehetséges értelmeként kívánjuk rögzíteni. Egy ilyenfajta akarati döntés belső tartalma szempontjából azonban két eset lehetséges: vagy csupán a lényegtől elválasztott jelenség jelenik meg ugyanis benne anélkül, hogy a lényeg valamilyen módon belépne a jelenség megjelenésébe, vagy pedig, megjelenve, a lényeg maga belép az akarati döntés ezen jelenségébe; ez esetben pedig rögtön meg kell jegyeznünk, hogy a lényeg csupán egy akarati döntésben, és egyáltalán semmi másban nem válhat jelenséggé, jóllehet megfordítva lehetnek akarati döntések, amelyekben semmiképp nem a lényeg, hanem csupán a puszta jelenség nyilvánul meg. Előbb ez utóbbi esetről fogunk beszélni.

A puszta jelenség, mindössze mint ilyen, a lényegtől való elválasztottsága és az azzal való ellentétessége által, valamint azért, hogy képes önmagában megjelenni és önmagát megjeleníteni, megváltoztathatatlanul meghatározott, és ezért szükségképpen olyan, amilyen ő maga és amilyen eredménnyel jár. Ebből kifolyólag, ha, amint feltételezzük, valamely adott akarati döntés tartalmában puszta jelenség, úgy ennyiben valójában nem szabad, elsődleges és eredendő, hanem szükségszerű, valami másodlagos,

és egy magasabb rendű elsődlegesből, az egyáltalában vett jelenség törvényéből keletkező tag, úgy, ahogy van. Mivel mármost, amint itt többször emlékeztettünk is rá, az embert gondolkodása olyanként állítja saját maga elé, amilyen valójában, és mindvégig bensejének hú lenyomata és tükre marad: úgy egy ilyenfajta akarati döntés, bár első pillantásra, akarati döntés lévén, szabadnak tűnik, az ismételt és mélyebb gondolkodás számára semmiképpen sem jelenhet meg ilyenként, hanem abban mint szükségszerűnek kell elgondolva lennie, ahogyan valójában és ténylegesen az is. Olyanok számára, akiknek akarata nem ért el magasabbra, mint hogy bennük pusztán megjelenik valamely akarat, a szabadságban való hit valójában egy futólagos és a felszínen megragadó szemlélet tévhite és csalódása – egyedül a gondolkodásban, mely nekik mindenfelé csak a szigorú szükségszerűség kötelekeit mutatja, van számukra igazság.

A jelenségnek pusztán mint ilyennek első alaptörvénye (a megokolást annál könnyebben hagyjuk el, minthogy másutt már kielégítően megtörtént) az, hogy olyan sokféleséggé esik szét, amely bizonyos tekintetben végtelen, más tekintetben pedig zárt egész, s a sokféleség e zárt egészében minden egyes az összes többi által meghatározott, és fordítva, az összes többi meghatározott az egyes által. Abban az esetben tehát, ha az egyed akarati döntésében semmi több nem tör elő a jelenségbe, mint az általában vett megjelenhetőség, ábrázolhatóság és láthatóság, mely valójában a semmi láthatósága: úgy egy ilyen akarati döntés tartalmát a maga és az összes lehetséges többi akarat esetleges akarati döntéseinek zárt egésze határozza meg, és nem tartalmaz, nem is tartalmazhat semmi többet annál, ami mindezen lehetséges akarati döntések levonása után akarásra megmarad. Ezért tényleg nincsen benne semmi önálló, eredendő és saját, hanem pusztá következmény, mint valami második a teljes jelenségnek a maga egyes részeiben meglévő általános összefüggéséből, amit egyébként mindenki, aki a műveltségnek ezt a fokát elérte, emellett azonban alaposan gondolkodott, mindig fel is ismert, és ezt a felismerését ugyanazokkal a szavakkal, amelyekhez az imént mi is folyamodtunk, ki is mondta: mindezt azonban azért, mert bennük nem a lényeg, hanem a pusztá jelenség lép be a jelenségbe.

Ahol ellenben a lényeg maga közvetlenül és mintegy a saját személyében, semmiképp sem valamely helyettesítője által lép fel valamely akarati döntés jelenségében, noha minden, amit a fentebbiekben említettünk mint ami a jelenségből mint zárt egészből következik, itt is megtalálható, hiszen a jelenség ez esetben is megjelenik; az ilyen jelenség mégsem oldódik fel és nem merül ki ezekben az alkotórészekben, hanem megvan benne bizonyos többlet, egy másik, az összefüggésből nem magyarázható, hanem a megmagyarázhatók levonása után megmaradó alkotórész. Am a első alkotórész, mint mondtam, itt is megjelenik; a többlet lát-

sem pusztán képzelt gondolkodása, valódi értelme, az a pont, ahol gondolkodása maga közvetlenül élet; és így forrása faja, annak történelme, jövője, az irányában támasztott elvárások, illetve jelene minden további elgondolásának és megítélésének a maga és a mások életében.

Ezt a halálban való hitet az eredendően élő néppel ellentétben külföldimádatnak neveztük. A németekhez kerülve ez a külföldimádat azok valódi életében is meg fog mutatkozni: mint nyugodt megadás létük immár megváltoztathatatlan szükségszerűsége iránt, mint önmagunk vagy mások szabadság általi minden tökéletesítésének feladása, mint hajlam arra, hogy önmagunkat és másokat úgy használjuk fel, ahogy vagyunk, és létükből a lehető legnagyobb hasznot húzzuk a magunk számára; röviden, mint az általános és egyenlő mértékű bűnösség hitének minden életmegtényilvánulásban tovább leképeződő megvallása, ahogyan azt egy másik helyen kielégítően bemutattam, mely bemutatás elolvasását, valamint annak megítélését, hogy az mennyiben illik a jelenre, önökre bízom. Ez a gondolkodás- és cselekvésmód, ahogyan azt többször említettük, a belső elhaltságból ered, pusztán azáltal, hogy világossá válik önmaga számára, ellenben amíg homályos marad, megtartja a szabadságban való hitet, mely önmagában igaz, csupán jelenlegi létükre való alkalmazásában tévhit. Itt derül fény világosan annak hátrányára, ha a tudatosság belső silánysággal párosul. Ameddig ez a silányság homályban marad, folyamatosan nyugtalanítja, szurkálja és ösztönzi a szabadság állandó követelése, támadási felületet nyújtva a kijavítására irányuló kísérletnek. A tudatosság azonban kiteljesíti és önmagában lekerekíti azt; hozzácsatolja az örömteli megadást, a jó lelkiismeret nyugalmát, az önmagával való meelégedést; megtörténik velük, amint elhiszik, hogy mostantól tényleg javíthatatlanok, és legfeljebb arra jók, hogy életben tartsák a silánnyal szembeni undort a kegyetlenek legjobbjaiiban, vagy a belenyugvást Isten akaratába, ezen kívül pedig a világon semmi egyébre.

Így mutatkozik meg végre teljes világosságában az, amit eddigi leírásunkban németek alatt értettünk. A megkülönböztetés tulajdonképpen alapja abban áll, hogy valamely, az emberben meglévő abszolút elsődlegesben és eredendőben, a szabadságban, a végtelen tökéletesíthetőségben, nemünk örök haladásában hiszünk-e, vagy pedig mindezt nem hisszük, hanem határozottan belátni és felfogni véljük, hogy mindezeknek az ellenkezője igaz. Mindazok, akik vagy maguk is alkotó és újat létrehozó módon élnek, vagy akik, amennyiben ez nem juthatott osztályrészükül, legalább határozottan megtagadják a semmist, és várakozva készen állnak, hátha valahol megragadja őket az eredendő élet folyama, vagy akik, amennyiben még idáig sem jutottak volna el, legalább sejtik a szabadságot, és nem gyűlölik vagy rémülnek meg tőle, hanem szeretik: ezek mindannyian eredendő emberek,

amennyiben pedig egyetlen népként szemléljük őket, ősnép, egyszerűen *a* nép, németek. Mindazok, akik belenyugszanak abba, hogy másodlagosak és származtatottak, valamint akik határozottan ilyenként ismerik fel és ragadják meg önmagukat, ténylegesen azok, és egyre inkább azzá is válnak e hitük által: ők ama élet függelékei, mely előttük vagy mellettük önnön ösztönéből mozdult meg, egy immár elnémult hangnak a sziklákról visszaverődő visszhangjai; népként szemlélve, kívül állnak az ősnépen, idegenek és külföldiek a számára. Abban a nemzetben, mely mind a mai napig egyszerűen *a* népnek vagy németnek nevezi magát, az újabb korban, legalábbis mostanáig, eredendő dolgok törtek napvilágra, és az új teremtő ereje mutatkozott meg benne; most végre tükör állítatik ez elé a nép elé egy önmagában tudatossá vált filozófia formájában, amelyben világos fogalmakkal felismeri azt, amivé mindezidáig annak világos tudata nélkül a természet által lett, és hogy az mire szánja; és arra kéri fel, hogy ezen világos fogalmak alapján, napsütötte és szabad művészettel, teljesen és egészen azzá tegye magát, amivé lennie kell, hogy a szövetséget megújítsa és körét bezárja. Az alaptétel, amelynek alapján azt be kell zárnia, előtte áll; aki csak hisz a szellemiségben és e szellemiség szabadságában, és aki e szellemiség szabadság általi örök továbbfejlődését akarja, az, bárhol is született volna és bármilyen nyelven beszéljen is, a mi fajunkbeli, hozzánk tartozik, és hozzánk fog csatlakozni. Aki a mozdulatlanságban, a visszafejlődésben és a körtáncban hisz, netán egy halott természetet állít a világ kormányához, az, bárhol is született volna és bármilyen nyelvet is beszéljen, nem német, számunkra idegen, és kívánatos, hogy – minél hamarabb, annál jobb – rólunk egészen leváljon.

Így ez alkalommal, mindarra támaszkodva, amit a fentebbiekben a szabadságról mondtunk, egyszer már végre világosan kitűnik, és akinek van füle a hallásra, hallja, hogy mit akar tulajdonképpen az a filozófia, mely joggal nevezi németnek magát, és hogy miben szegül ellen komoly és kérlelhetetlen szigorral minden külföldi és halálhitű filozófiának; és pedig semmiképpen sem avégett mondjuk ezt ki, hogy a halott is megérthesse, ami lehetetlen, hanem hogy nehezebbé váljon neki szavait kifacsarni, és önmagának azt a tekintélyt biztosítani, mintha éppenséggel ő maga is nagyjából ugyanezt akarná, és alapjában véve ugyanezt vélné. Ez a német filozófia valóban kimagaslik, és pedig gondolkodásának tette által, semmiképpen sem kérkedik csupán valamely homályos sejtés alapján, hogy mindennek így kellene lennie, anélkül, hogy ezt megvalósíthatná – fölemelkedik a változhatatlan „több, mint minden végtelenség”-hez, és csak ebben találja meg a valódi létet. Az időt, örökkévalóságot és végtelenséget létesülésében pillantja meg annak az egynek megjelenéséből és láthatóvá válásából, amely önmagában egész egyszerűen láthatatlan, és csupán e láthatatlanságában lehet megérteni, valóban felfogni. Önmagában már maga a végtelenség is semmi e szerint a filozó-

fia szerint, ezért semmiképpen sem illeti meg valódi lét: csupán eszköz, amely által láthatóvá válik az egyetlen, ami jelen van, és ami csupán láthatatlanságában van, és amelyből felépül annak számára saját képe, sémája és árnyéka a képszerűség tartományában. Mindaz, ami e képvilág végtelenségén belül a továbbiakban még láthatóvá válhatna, teljességgel a semmi semmije, az árnyék árnyéka, csupán az az eszköz, amely által a végtelenség és az idő ezen elsődleges semmije maga láthatóvá válna, és megnyílna a nem-képi és láthatatlan léthez való fölemelkedés gondolata számára.

A végtelenség eme egyedüli lehetséges képén belül mármost a láthatatlan közvetlenül csupán mint a látás szabad és eredendő élete jelenik meg, avagy mint valamely értelmes lény akarati döntése; és semmiképpen sem nyilvánulhat vagy jelenhet meg másként. Minden nem-szellemi életként megjelenő állhatatos meglét csupán a látásból odavetett, a semmi által többszörösen közvetített, üres árnyék, amellyel ellentétben és amelynek mint többszörösen közvetített semminek a felismerése által a látásnak magának föl kell emelkednie saját semmijének belátásához és a láthatatlannak mint az egyedüli igaznak az elismeréséhez.

Az árnyékok árnyékainak az árnyékain akad fenn mármost ez a halálhitű létfilozófia, amely talán még természetfilozófiává, minden filozófia legelhaltabbikává is válik, és önnön teremtményét féli és imádja.

Ez a ragaszkodás pedig igazi életének és szeretetének kifejeződése, és ennyiben hihető ez a filozófia. Ha azonban a továbbiakban még azt is mondaná, hogy ez az általa valódi létezőként feltételezett lét és az Abszolút Egy ugyanaz volna, úgy ebben, akárhányszor bizonygatná is, és még ha esküjével erősítené is, nem kell neki hinni; nem tudja ezt, csupán találmorra mondja, utánozva egy másik filozófiát, amelytől nem meri azt elvitatni. Ha tudná, nem abból a kettősségből mint meg nem cáfolt tényből kellene kiindulnia, amelyet ama tekintélyelvű kijelentés által csupán érvénytelenít, ámde meghagy, hanem az egységből, és képesnek kellene lennie arra, hogy érthetően és megvilágító módon levezesse abból a kettősséget és vele minden sokféleséget. Ehhez azonban gondolkodásra, végigvitt és önmagában kiteljesedett reflexióra van szükség. Ennek a gondolkodásnak a művészetét részben nem tanulta meg és arra egyáltalában képtelen, csupán rajongani képes, részben pedig ellensége ennek a gondolkodásnak, és nem is óhajt megpróbálkozni vele, mivel megzavarná az imádott illúzióban.

Ez az mármost, amiben a mi filozófiánk ama filozófiának komolyan ellenszegül, és ezt óhajtottuk ez alkalommal egyszer már olyan érthetően, ahogyan csak lehetséges, kimondani és alátámasztani.

Rigán Lóránt fordítása